

İSLÂM DÜŞÜNCESİNİN YAPISI
Selef-Kelâm-Tasavvuf-Felsefe
Süleyman Uludağ

DERGÂH YAYINLARI 37

Çağdaş İslâm Düşüncesi 5

Sertifika No 14420

ISBN 978-975-995-336-2

1. Baskı Kasım 1979

14. Baskı Nisan 2021

Dizi Kapak Tasarımı

Işıl Döneray

Kapak Uygulama

Ercan Patlak

Sayfa Düzeni

Ayten Balaç

Baskı

Ana Basın Yayın Gıda İnş. Tic. A.Ş.
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad.

2622. Sok. No: 6/13

Bağcılar/İstanbul

Tel: (212) 446 05 99

Matbaa Sertifika No 20699

Dergâh Yayınları

Klodfarer Cad. No: 3/20 34122 Sultanahmet/İstanbul

Tel: (212) 518 95 79 80 Faks: (212) 518 95 81

www.dergah.com.tr/bilgi@dergahyayinlari.com

İslâm Düşüncesinin Yapısı'nın yayın hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

İSLÂM DÜŞÜNCESİNİN YAPISI

Selef-Kelâm-Tasavvuf-Felsefe

Süleyman Uludağ

“Her zümrenin, benimsediği kanaatla başı hoştur.”
Rum, 30/32, Mü’minûn, 23/53

DERGÂH

SÜLEYMAN ULUDAĞ

1940 yılında Amasya'da doğdu. 1963'te Çorum İmam Hatip Okulu'nı ve 1967'de İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nü bitirdi. Kastamonu İmam Hatip Okulu'nda üç yıl öğretmenlik yaptıktan sonra 1970'te Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü'nde "Tasavvuf Tarihi" alanında göreve başladı. 1975'te Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü'ne tayin edildi. Tasavvuf anabilim dalında doktor ve profesör unvanını aldığı Uludağ Üniversitesi'nden 2007'de emekli oldu. Kuruluşundan itibaren *TDV İslâm Ansiklopedisi*'nin madde yazarlığı kadrosunda yer aldı. İbn Haldun'dan yaptığı *Mukaddime* çevirisiyle 1982'de Çeviri dalında, *İran'a ve Turan'a Seyahat* kitabıyla 2002'de Gezi dalında Türkiye Yazarlar Birliği'nden "Yılın Yazar, Fikir Adamı ve Sanatçıları Ödülü" ve 2011'de de "Üstün Hizmet Ödülü" aldı.

Eserlerinden bazıları: *Dört Kapı Kırk Eşik: İslâm Topluluklarında Sufi Gelenekler ve Derviş Tipleri*; *İslâm'da İnanç Konuları ve İtikadi Mezhepler*; *Tasavvuf ve Tenkit*; *Hayata Sufi Gözüyle Bakmak*; *İnsan-İslâm-İrfan*; *İslâm'da İrşad*; *İslâm'da Müsamaha*; *Faysalü't-Tefrika Beyne'l-İslâm ve'z-Zendeka* (İmam Gazzali); *Kelâm İlmi ve İslâm Akaidi*; *Şerhu'l-Akaid* (Taftazani); *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi* (Abdülkerim Kuşeyri); *Felsefe-Din İlişkileri*; *Faslu'l-Makal-el-Keşf an Minhaci'l-Edille* (İbn Rüşd); *Doğuş Devrinde Tasavvuf: Ta'arruf* (Kelabazi); *Keşfü'l-Mahcûb: Hakikat Bilgisi* (Hücviri).

SUNUŞ

H. Peygamber döneminde İslâm düşüncesi kayıtsız şartsız imana dayanıyordu. H. Peygamber'in arkadaşları karşılaştıkları meseleleri ona sorarak hallediyorlardı. Bununla birlikte iman esasları hakkında akıl yürütmek ve düşünmek yasaklanmış değildi. Hatta H. Peygamber şüphe ve vesveseyi taklidî imandan üstün görüyordu. O iman esasları hakkında şüphe izhar eden bir sahabî için "Onun durumunu vesvese haline yükselten Allah'a hamdolsun" (İbn Hanbel, I, 34) buyurmuş ve vesvesenin imanın esası olduğunu bildirmişti (Müslim, İman, 211).

İslâm'da düşünce, taklidî imandan tahkikî imana ulaşmak için bir vesiledir. Tahkikî iman ise kendisine tam mânasıyla teslim olunan bir imandır. H. Peygamber ve arkadaşlarının imanı böyle bir imandı.

İlk bir buçuk asırlık zaman içerisindeki iman anlayışına selef akidesi adı verilir. Daha sonraki devirlerde de tartışmadan uzak bir iman sistemine sahip olan yani selef akidesine mensup olan Müslümanlar olagelmıştır.

İslâm coğrafya olarak genişlerken eski ve yabancı kültürlerle temas ediyordu. Özellikle Yunan felsefesinin Arapçaya çevrilme faaliyetlerinin H. 2. asrın sonlarında yoğunlaşması, İslâm'ın iman

ilkelerini bu yabancı fıkirlere karşı savunma zaruretinı arttırdı. Kelâm ilmi bu zaruretin bir ifadesi olarak doğmuştur.

İslâm düşüncesinin bir başka yönünü teşkil eden tasavvuf, ayrı bir kurum olarak İslâm dünyasında maddî refahın artıp Müslümanların Hz. Peygamber devrindeki manevi hayatın özlemını duydukları Hicrî 2. asrın ortalarında doğdu. Tasavvuf, bir hayat tarzı olarak Hz. Peygamber'in ve arkadaşlarının yaşayışlarını örnek alıyordu.

İslâm düşüncesinin üç önemli unsurunu teşkil eden üç akım; nassa kayıtsız şartsız teslimiyeti savunan Selefîye, İslâm ilkelerini savunmak için akla büyük yer veren kelâm ve İslâm'a özellikle kalble yaklaşan tasavvuf, sürekli etkileşim halinde bulunmuş akımlardır.

Elinizdeki kitap bu ilişkilerin ana çizgilerini açıklamak ve büyük meseleler karşısında bulunan çağımız Müslümanlarına, düşünce hayatında ortaya çakın ihtilaflar karşısında hoşgörölü ve dayanıklı olmak gereğini duyurmak gayesini taşımaktadır.

DERGÂH YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

9	Önsöz
13	GİRİŞ: KONUNUN MAHİYETİ
15	Giriş
	17 Daha evvelki tasnifler • 18 Gazalî'nin tasnifi 19 İbn Rüşd'ün tasnifi • 19 İzmirli'nin tasnifi
29	I. BÖLÜM: SELEFİYE
31	Selefiye
	32 Selefiye mezhebinin geçirdiği başlıca dönemler •
	34 1. Nakli ve nassı takdis • 39 Cedel • 40 Sukût-suâl •
	43 Selefe göre ilim • 49 Ahmed b. Hanbel • 51 2. Akla ve Kelâm ilmine hücum • 65 3. İlham ve tasavvufa hücum
73	II. BÖLÜM: KELÂMİYE
75	Kelâmiye
76	Kelâmın gayesi • 77 Kelâm mezhebinin geçirdiği başlıca dönemler • 80 1. Aklı ve istidlâli takdis • 83 Te'vil meselesi •
	86 Aklın değeri • 91 2. Nakli ve Selefiyeyi tenkit • 105 3. İlham ve Sûfîyeyi tenkit • 109 Netice
113	III. BÖLÜM: SÛFİYE
115	Sûfîye
	116 Tasavvuf cereyanının geçirdiği başlıca dönemler •
	119 1. İlhamı ve keşfi takdis • 122 Âyetler • 123 Hadisler •
	131 2. Selefiyeyi ve nakli tenkit • 138 3. Kelâmı ve aklı tenkit •
	153 4. İç tenkit • 155 Netice

159 IV. BÖLÜM: ÜÇ HİTAP - TEBLİĞ TARZI**161 Üç Hitap - Tebliğ Tarzı**

162 Kur'an - hadisin tebliğ usulü ve hitap tarzı • **165** İlâhiyat ve tevhid konusu ile ilgili bazı misaller • **167** Hadislerden misaller • **169** 1. Selefîyenin hitap tarzı ve dinî hükümleri tebliğ usulü • **172** 2. Kelâmın hitap tarzı ve dinî hükümleri tebliğ usulü • **181** Kelâmî hitap tarzına bir misal: Burhan-ı temânu' • **183** 3. Tasavvufun hitap tarzı ve dinî hükümleri tebliğ usulü • **193** Netice

195 V. BÖLÜM: FELSEFE**197 İslâm'da Felsefi Düşünce**

202 1. Meşşâî felsefe ve temsilcileri (Peripatetisme, Aristoculuk) • **202** a. Kindî • **203** b. Farabî • **204** c. İbn Sînâ • **205** d. İbn Bacce • **205** e. İbn Tufeyl • **205** f. İbn Rüşd • **209** Te'vil ehli ve te'vilci filozoflar • **211** 2. İsrakî felsefe • **215** 3. Tabiat felsefesi • **216** 4. Materyalist felsefe • **216** 5. Nihilizm ve Pessimizm • **217** 6. İhvanu's-safa • **218** 7. Tarih felsefesi ve ictimâî felsefe • **222** Felsefeye yöneltilen tenkitler

233 VI. BÖLÜM: NETİCE**235 Netice**

241 Yeni ilkahlar • **245** "Üç yol"un değerlendirilmesi • **248** İbn Teymiye • **249** Fahrüddin Râzî • **250** Gazalî • **251** Filozofların tavrı